

Na podružnici.

Spisal Josip Premk.

vinčenosivo je bilo nebo, svečanomirno in ovito v prosojen pajčolan žgoče sopare, ki je bila razlita nad zemljo tako dušeče vroča, kot da je vse naokrog posuto s puhtečo žerjavico.

Polje je bilo zamolklorumeno, požgano in brez svežosti, polno klasje je klonilo vsekrižem kot izbičano, in cesta, ki se je vila sredi žitnega polja, izgubljajoča se nejasno v motni dalji, je bila na debelo pokrita z žoltosivim prahom.

Včasi je nalahno zavelo sem čez polje, da se je zgenila žitna plan in vztrepetala komaj vidno; list, ki je ležal prašen na vroči cesti, se je dvignil in poletel z vetrom, ki se je porodil menda iz sopare same, zaplesal nad poljem in padel v trudno klasje. Pa to je bilo le za hip, potem je vse zopet umrlo: umirilo se je polje, prah, ki se je dvignil s ceste, je izginil nevidno in mrtvo in gluho je bilo vsenaokrog . . .

Visoko gori na nebu, ki je bilo poveznjeno nad široširnim poljem kot velikanska, umetno obokana pokrovka, je gorelo solnce, čisto in razgaljeno in tako silno, da je zagagala celo postolka in padla iz višin kot brez moči globoko tja za polje.

Tako je bilo tisto popoldne, ko sta korakala k podružnici sv. Jakoba slikar Primož in njegov sin Saša.

Znoj jima je tekkel raz čelo in kapljal v cestni prah, ki sta ga raztepala s trudnimi nogami. Na nosu, na ustnicah in trepalnicah so se jima zbirale potne kaplje, da so skelele oči, malone oslepele od neznosne vročine; obraz jima je bil zaripljen in rdeč in na vratu so se jima napenjale žile, kot da ju hoče zadušiti.

Saša je korakal zadaj, bosonog in izmučen na smrt. Glava mu je klonila na prsi in torba, iz katere so se videli konci raznovrstnih čopičev, mu je zlezla že popolnoma za vrat, ker šel je upognjen kot pod težkim bremenom. Včasi je potegnil s posvaljkanim, mastnim rokavom preko lica, stresel z glavo, da so mu zdrknile kapljice, ki so mu polzele izpod ozkokrajnega klobučka po laseh, za vrat in dalje po plečih. To ga je razjarilo, da je nakremžil obraz kakor na jok.

„Oče, ali je še daleč do znamenja?“

„Ne bo daleč, Saša,“ je zamrmral oče, povzdignil malce glavo, nato pa jo zopet sklonil globoko prav kakor Saša in tiho korakal dalje.

Saša pa je že zeval. Jezik mu je bil poln prahu, ki ga je dvigal pred njim oče, in zavzdihnil je še glasneje: „Oče, koliko časa bova počivala pri znamenju?“

Tedaj se je oče ozrl, vzravnaval se je z globokim vzdihom in obstal. Obraz mu je bil zaspan in motno so gledale oči. Na trepalnicah, ki so bile jako dolge, so mu visele znojne kapljice in brada se mu je spoprijemala, kot da jo je pomočil v vodo. Tudi lase, ki so mu segali dolgi čez ušesa, je zmočil znoj, da so se svetili, kot bi bili namazani z mastjo.

„Ti pešaš, Saša? Ni čuda, revež! Vroče je res, pa bo že bolje! Jutri bomo imeli dež, morda že nocej. Vidiš, kadar se dvigne meglica kakor onale tam v dalji za poljem, je dež. Komaj se razloči od neba, pa čez pol ure bo že večja in na večer bo morda že zakrila solnce. Daj, pokrepčaj se!“

Pa Saša ni hotel žganja, ki mu ga je ponudil oče v zeleni steklenici, nevoljno je odkimal in oče je pil sam. Pa tudi on je samo dvakrat srknil, potem pa izpljunil in namrgodil obraz.

„Vrag in še to žganje! Vroče je ko krop, da ti noče po grlu. Pojdiva, Saša, ni daleč do znamenja!“

Nato se je okrenil, povetil glavo in se sklonil nizko, da so zarožljali lončki, ki jih je imel v torbi.

Saša je stopal za njim trudno in leno, obraz mu je bil dolgočasno pust in oči so se mu vsak čas zaklopile.

Tam globoko za poljem, kjer se je sklanjalo nebo nad vročo zemljo, se je dvignilo nekaj proti bledikasti nebesni modrini in obviselo v zraku. Od početka je bilo podobno majhnemu dimu, a večalo se je vidno in visoko se je dvigalo pod nebo, kopičilo se je in raztezalo, kot da hoče doseči solnce samo, ki se je videlo v svoji neizmerni bleščobi bliže zemlji nego navadno.

„Saj sem dejal,“ je zamrmral oče Primož in pokazal s prstom na oblaček, ki se je dvignil tam v dalji pod nebo. „Še danes bo rosilo. Kadar se dvigne megla tako daleč, je gotovo dež. Prav iz morja samega je vstala.“

A Saša se je menil prav tako malo za dež kakor za očetove besede in korakal je za njim, vsak hip pazno motreč, kje se prikaže tisto znamenje, da si odpočijeta.

Tedaj je oče zavil med žito in Saša je začudeno obstal.

„Kam pa sedaj, oče?“

A oče ga menda ni čul, ker Sašev glas je bil slaboten, a klasje, ki se je ovijalo Primoževih nog, je suho suštelo.

„Kar za menoj, Saša!“ ga je opomnil oče sam, ko je bil že daleč v žitu in je Saša še vedno stal na cesti. „Kaj stojiš tam in se nastavljaš solncu? Kar tod čez polje jo udariva in kmalu bova tam.“

Tedaj je zagazil tudi Saša med žitno klasje, ki se je vsekrižem lomilo pod njegovimi nogami, in žal mu je bilo za rumeno zrnje, ki se je usipalo po tleh.

Tako sta kmalu dospela do znamenja, ki je stalo ob kolovozu, vodečem med polje.

Stara kapelica je bila, nekdam morda lepa, prijetna pogledu, a dež, ki je prihajal skozi streho, katere je polovico že manjkalo, je opral slike, da je bila barva bleda in obrazi popačeni in nejasni. Na desni strani je bil naslikan sv. Florjan z golido v desnici, levice pa mu je manjkalo, ker zid je bil olušččen in tudi oblake je nadomeščala le dolga, umazana lisa vlage, po kateri je lezel raznovrsten mrčes. Slika na drugi strani, kjer je bila streha do polovice odtrgana, se ni poznala; dež jo je izpral popolnoma. Zada v izdolbini, kjer je stal nekdam kip kakega svetnika ali morda celo Matere Božje, ker tako se je poznalo po podstavku, je ležal šopek uvelih poljskih rož. Gotovo ga je donesla ženjica, ki je vedrila ali počivala v znamenju in se spomnila časov, ko je bilo znamenje še lepo, slike kakor žive, brez vsakega madeža in so se mimogredoči pobožno pokrižavali pred Porodnico, ki je s čudesno roko varovala vse polje naokrog.

Po tleh je rasla trava, celo dvoje spominčic je cvetlo ob zidu, in tja, kjer je bila senca, se je zleknil Saša in se globoko oddahnil.

Oče je sedel poleg njega, sezul čevlje, ki so bili na debelo pokriti s prahom, in razpel srajco na prsih.

Tako sta sedela v hladu in zavarovana proti vetru, ki je vršal čez polje močnejše nego poprej.

„Vidiš,“ je pričel oče Primož in se oprl na komolec, — „ko bi ne bilo onega bora tam za ržjo, bi se morda videl zvonik sv. Jakoba. Stara podružnica, vsako leto napravijo Doljani o sv. Jakobu tja procesijo, a oltarji so slabi, slike so zastarele, in to moti pobožnost ljudstva, ki hoče videti Boga jasno kakor samega sebe. Vidiš, v velikih cerkvah so oltarji svetli, svetniki kot živi in ljudstvo pokleka prednje z zadovoljstvom. Zato bova tu v podružnici poslikala nanovo

sv. Antona. Lepo, rjavo kuto mu napraviva, bledikast obraz, kakor se spodobi za redovnika, otožnomirne poteze. E, Saša, tako se privadiš in postaneš slikar. Sedaj si še malo neokreten. No mlad si še, štirinajst let ti bo, kaj ne? Da, da, sčasoma se privadiš, izpopolniš se in prekosil bodeš očeta.“

Saša je poslušal mirno, niti z očesom ni trenil. In že je videl pred seboj sv. Antona v temni kuti, z belo vrvico okoli pasu in z licem svečanomirnim, kakor se spodobi svetniku.

Tedaj pa se je spomnil nečesa velikega, kar mu je navdalo srce s srečo in blaženostjo, ker živo so se mu zaiskrile oči in nekako nezaupno je vprašal očeta:

„Pa nekoč ste mi govorili, oče, da pojdem v velika mesta, da se izpopolnim v slikarstvu — ali se spominjate?“

Oče Primož se je zazrl v njegove bose, prašne noge, nekaj težkega je šlo preko njegovih misli, ker stisnil je ustnice kakor v bolesti, in bliže se je nagnil k Saši.

„Tako sem govoril, prav praviš, a zdaj še ni tistega časa, da bi šel. Čudno se ti morda zdi, a ti tega ne razumeš, Saša, ne moreš razumeti, ker si še premlad. To so samo sanje, življenje pa jih preobrazi. Tako sem sanjal tudi jaz, ker življenje v sanjah je najlepše, a potem sem se prebudil, to se pravi, prebudila me je sila življenja, ki ni prav nič podobna sanjam, in ko sem si pomel oči, sem se zagledal na prašni cesti, upi in cilji pa so bili daleč za menoj. In ker tega tebi ne želim, me poslušaj! Ničesar ne pričakuj, Saša, ničesar ne upaj, Saša, samo delaj, in kar boš dosegel, ti ne donese sreča, ne usoda, kakor pravijo, ampak ti sam.“

Saša ga je gledal debelo, ker ni mu bilo pogodi, da mu ne govori oče tako kakor takrat, ko je ves trepetal ob blaženi misli, da bo zapustil prašne ceste in pojde v mesto, da postane velik...

„Oče,“ je opomnil plaho, — „povejte mi raje, kako je tam in kakovo je tisto, kar me pričakuje, kakor ste mi pravili takrat, ko ste se potem zvečer napili, ker vam je bilo žal, kakor ste dejali, da ste mi kaj takega pripovedovali.“

Oče Primož se je nasmehnil, trpko se je nasmehnil in ga pogladil po mokrih kodrih, ki so se mu neredno usipali po čelu in tilniku.

„Kako si radoveden, Saša! Ej, vem, da ti ni po volji to romanje z menoj, pa drugače sedaj še ne more biti. Vidiš, ako se ti bo kdaj godilo dobro, se bodeš z veseljem spominjal te polporušene kapelice, kjer si počival truden z očetom. Vse, kar je sedaj tako

grenko, ti bo v spominih sladko, zato ne bodi nepotrpežljiv. Jaz bi ti dal vse, kar bi te moglo zadovoljiti, pa nimam. Deset goldinarjev bova dobila, ko poslikava sv. Antona — kaj bo to, deset goldinarjev?“

„Vi jih boste — zapili, kaj ne?“ je povprašal Saša plaho, ker žal mu je bilo za deset goldinarjev, ki so se mu zdeli vsota, ki človeka že skoro obogati.

Oče je nagubančil zagoreli obraz, ker težko mu je bilo, da mu očita sin, česar se je sam nerad spominjal.

„Ne bom jih zapil, Saša,“ ga je pomiril. „To je le včasi, a ti tega ne razumeš.“

„Govorite mi, da bodem razumel,“ ga je poprosil Saša in vprl vanj zaupno svoje velike, sive oči.

„Kako? To ni mogoče, to bi se dalo prej naslikati nego povedati. A pusti to, Saša, in ne brigaj se za stvari, od katerih nimaš koristi. Ti si trmoglav — prav kakor sem bil jaz.“

Saši se je lice stožilo, žalostno je raztegnil ustnice in oče je uvidel, da mu mora povedati vse.

„No da, mlad si še,“ je pričel, — „a razum imaš, lahko ti skoraj povem, kar mislim, dasi bi bilo bolje, ako bi molčal. — Kadar bodeš velik, Saša, in ne bodeš nosil jopiča, zakrpanega in pomazanega z barvami kakor sedaj jaz, tedaj naslikaj to polpodrto kapelico. Sredi zlatega polja jo naslikaj, vso obžarjeno od vročih žarkov; pa napravi notri nekoga, ki bo malo podoben meni ali tebi v zreli starosti, ali kakemu drugemu, ki bo imel od solnca obžgano in zaripljeno lice. Tako ga naslikaj, da mu bo obraz podoben satanovemu, ki bi z enim mahljajem razpršil svet v neznatne mrvice; a tiste njegove oči ne smejo biti hudobne, velike in svečano-mirne naj bodo, take, kakršne imajo ljudje, ki so v svojem hrepenenju mnogo trpeli, mnogo želeli in mnogo upali, a ničesar dosegli. Lepe morajo biti tiste oči: o ognju, ki je nekdam gorel v njih, naj ne bo sledu, samo lahna senca davnega hrepenenja naj še veje preko njih. Mogočne naj bodo, a vendar tako vdano in skromno ponižne kakor boječa misel na vstajenje, ki kane iz davno pokopanih upov . . . Tako ga, Saša, in ako bodeš pogodil vse, bodi ponosen, ker naslikal si nekaj, kar se ne da videti in ne razumeti onemu, ki ni doživel . . . Ali si razumel?“

Saša je odkimal in žalosten je bil njegov obraz, ker tuje so mu bile očetove besede, sovražne in popolnoma nasprotne tistemu življenju, v katero je upal on.

„Kakor sem dejal,“ se je nasmehnil oče, videč njegovo temno lice, — „ti hočeš videti v bodočnost, ki ti je neznana. Saša, jaz ti berem v očeh, da s trepetom pričakuješ trenutka, ko se ločiš od mene. Kaj te je obsedlo, Saša, da toliko pričakuješ od bodočnosti? Bodi prepričan, da ne dosežeš ničesar, a delaj z vsemi močmi, in ako kdaj kaj dosežeš, bo tisto bolj sladko, ker ne bo pričakovano; ako pa ne dosežeš ničesar, si itak tako pričakoval in nič ne bodeš iznenaden. Šel boš morda in slikal seljakom kapelice in oltarje kakor jaz.“

Zadnje besede je govoril menda sebi, ker nasmehnil se je prezirljivo in zlobno, da se je Saša obrnil v stran.

„Pa nekoč ste mi obljubili, oče — da, natanko se spominjam, ob deževnem dnevu je bilo, ko sva korakala, do kože premočena, k sv. Ani, da pozlativa v velikem oltarju angele. Med potjo ste mi govorili, da imate že nekaj prihranjenega; še nekaj desetakov je treba — ste dejali —, in šel bom v mesto med slikarje. Od tedaj je že dolgo in nič več nimate nego takrat, morda še tistega ne?“

Tedaj so se Primožu posvetile oči, tesno so se mu stisnile obrvi in čelo se mu je nabralo v lahne gube.

„Ti mi hočeš nekaj očitati, Saša? Kdo ti da kos kruha zastonj?“

„V župniščih nisva nikdar plačala,“ ga je plaho opomnil Saša, ki bi bil nad vse rad zvedel, je li oče kaj prihranil zanj.

Oče je uvidel, da se mu ne more izviti, in s prisiljenim nasmehom je zamahnil z roko. Hotel ga je utolažiti, ker nerad ga je videl žalostnega, in pričel je zopet prijazno:

„Kaj bi s tem, Saša! Ne misli na pretektost, tudi o sedanjosti ne razmišljaj mnogo, samo na bodočnost misli.“ Govoril je proti svojemu prepričanju, samo da umiri in potolaži Sašo. „Kar sem ti govoril, kar sem obljubil, ne pozabim, vse se bo zgodilo. Za koga bi živel, ako ne zate? Jaz sem, kakor sem povedal, ubit in še poti, po kateri sem šel na morišče, se nerad spominjam, kaj šele smrti same. Sedaj živim samo še v grenkih spominih, pa tudi ti bodo kmalu umrli, in zgodilo se bo nekega dne, česar se bojim, da pozabim popolnoma čas, ko sem hotel v oblake zapisati svoje ime. In takrat, ko se bo to zgodilo, bom menda zadovoljen. Bog ve, da se ne bom sramoval poganjati teleta na semenj. Prav jasno vidim pot bodočnosti in nič ne trepetam, ker vem, da je sedaj za vstajenje prepozno. A rad bi včasi, rad bi se dvignil! Veš, taki obrazi, kakršnega imam sedaj, se mi včasi, ko imam lepše misli in se mi oživljajo spomini, — studijo. Pa ko se zavem trpkosti in resnice

življenja, ki noče vsakega obsuti s cvetjem, se zazdim sam sebi spodoben človek. Saj ni čuda, lahko bi bil padel še globlje... Nekaj njih, ki so hrepeneli in upali z menoj, so postali nesramne kreature brez življenja, brez najmanjše volje, živi mrtveci. Tako grenka je prevara upov in izguba visokih ciljev. Zato sem ti dejal: ne upaj visoko; bodi prepričan, da ostaneš majhen, in nikakega razočaranja ne doživiš. Taki ljudje ostanejo na površju, ne propadejo, pijani sreče niso, a zadovoljni vsekakor. Sedaj pa še ne toguj in ne jezi se nad menoj! Pomagal ti bom na Kriščevo pot in žalosten bom, ko se bova ločila, zato se bojim tistega trenutka. Zdaj si mi rešitev ti, Saša, samo ti si mi ostal od vsega, kar mi je bilo kdaj drago. Tvoja mati je umrla mlada. O, tvoja blaga mati je upala z menoj in ni mogla preboleti padca, a ti, revež, si poromal z menoj. Ko bi tebe ne bilo, Saša, bi se bil izgubil tudi jaz, padel bi bil tako globoko, da bi ne bil več Primož Sitar, ampak nekaj izgubljenega, rešilne poti iščočega in dobro vedočega, da se nikdar več ne dvignem. Pa tako je prišlo drugače in sedaj si moj up ti. Mirno, Saša, pojdi svojemu cilju nasproti, ne kakor bi šel na svatovščino, ampak k pogrebu, da se ne onečasti ime drugič. Zato se bojim tistega trenutka, bojim se najinega razstanka, ker berem ti v očeh, da so tvoje želje mogočne in tvoji upi silni in pozabiš očetove nauke za prvo goro. In jaz ostanem sam, v trepetu in strahu bodem živel, ker ničesar mi ni upati od tebe: ves si, kakor sem bil jaz. — Ej, čemu me spominjaš tega, Saša!“

Namrgodil je obraz, ki mu je bil med govorom miren, včasi celo razplamten od navdušenja, in jezno je pljunil v stran.

„Fej! Sitnosti so s teboj, Saša. Bolje je živeti v sedanjosti in se ne spominjati ničesar. Ti me siliš, da govorim, česar bi ne bilo treba!“

Nato je posegel v torbo po zelenkasto steklenico, pil najprvo sam in potem ponudil tudi Saši. Pa ta je odkimal, ker ni mu bilo za žganje, in oče je vstal.

„Pojdiva, dolgo sva počivala!“

Saša se je dvignil molče, si oprtal torbo in stopil zamišljeno za očetom iz kapelice.

Polje je bilo razdraženo, klas se je priklanjal klasu in vse-naokrog je suštelo v vetru. Tudi nebó, prej tako dolgočasnomirno kakor trudna, nedogledna ravan, razpaljena od solnca, je bilo prevlečeno sem od zapada s sivo meglo, dolgočasno in mrežasto kakor umazana pajčevina. Na nekaterih krajih so se megle nakopičile in

popolnoma zakrile nebo, postale so zamolklosive prav kakor ob soparnem dnevu oblak, poln toče. Težke so bile in komaj vidno so se pomikale dalje, videlo se je, kakor da lezejo proti zemlji. A izza obzorja se jih je vlačilo vedno več, kot da jih bruha neviden velikan, in pritiskale so na prve, da so se leno pomikale in valile proti solncu. Tako je bilo razdeljeno nebo: tam na vzhodu je bilo še vse jasno, žarki so vztrepetavali pod lahno tresočo se modrino, zapadna stran pa je bila kot omadeževana z velikimi, umazanimi pegami in sredi je bilo solnce, ki se je že precej nagnilo na zaton.

A Saša in Primož sta še vedno korakala, oblita od žarkov. Primož je šel naprej, sklonjen pod bisago bolj iz navade nego iz potrebe, lenomirno mu je bilo lice in tudi oči niso govorile o preveliki zamišljenosti. Šel je kakor navadno in mislil zdaj na to, zdaj na ono, a ničesar podrobneje, ker poslovil se je že davno od pre-mišljevanja, ki poraja cilje in upe. Kaj bi premišljeval in podil misli izbičane in onemogle na strma pota, ki so nedosežna, ko usoda in sila življenja ne vpoštevata premišljevanja in hrepenenja. Takih misli je bil Primož in zato je raje mislil na sv. Antona in na desetak lep, rdečkast, za katerega se človek pošteno naveseli in pozabi mnogokaj, kar mu leži v duši težko priklenjenega . . . Pa te misli se je zbal, ko je začul za seboj Saševe korake, in pričel je siloma misliti na drugo . . .

Saša pa, ki je hodil za njim, je gledal v tla in kar iz oči so mu kapljale težke misli, ki so ga popolnoma osvojile. Ni videl polja, ki se je smejalo ob njegovi strani, in ni čutil torbe, ki mu je zlezla že tako nizko, da mu je skoro brenkala po stegnih.

Hodil je po dolgih, širokih cestah, o kakršnih mu je pripovedoval oče, katerih pa še ni videlo njegovo oko in so bile zato v njegovih mislih mnogo lepše. Ob obeh straneh so se dvigale hiše, visoke in lepe, kakršne se spodobijo za cesarsko ali kako drugo imenitno mesto. V dolgi vrsti so se vrstile, ena lepša od druge, in vmes je tekla ulica, široka in polna življenja, da nikdar takega. Ljudje so hiteli goriindoli, bogati, z zlatimi naočniki, vse lepšimi, nego jih ima doiski kaplan, in z veseljem in zadovoljstvom v obrazih. In Saša je korakal med njimi, postajal na vogalih, da ga vidijo in se mu načudijo. V baržunastem suknjiču in telovniku je šetal med njimi, resen, kakor se spodobi Saši, ki je bil velik in mogočen v očeh onih, ki nimajo moči, da bi se dvignili tako visoko, čislani in spoštovani od prijateljev, ki so bili prav tako

veliki, in priznan od onih, katerih ime se šepeče od vzhoda do zahoda . . .

Pa takrat je legla nad polje kot lahen fnrak grda megla, se prilepila na solnce in ga ohlapno ovila, tako da je trop boječih žarkov še vedno prodiral skozi in se vpiral tam daleč v polje. Nantanko se je začrtal rob tiste megle. Saša in Primož sta sedaj korakala v senci in tudi polje, ki se je širilo za njima, je bilo v hladu, tam onkraj vrbe pa, ki je bila nedaleč pred njima, je še vse v solncu. Pa to je bilo samo za hip. Ko se je Saša popolnoma zavedel, da ne šeta po ulicah, dolgih in širokih, v baržunastem telovniku in s klobukom širokokrajnim kot srednjeveški vitezi, ampak s torbo in bosonog, majhen in neznamen, je potemnelo polje že tudi onkraj vrbe in solnce se je skrilo popolnoma. Kar vidno so naraščali oblaki, težki in nakopičeni kot grmade, in tudi druga stran neba se je pooblačila.

„Ob vrbi zavijeva navzdol,“ je zamrmral Primož in se ozrl na Sašo, ki je šel zadaj nakremžen in dolgočasen. „Ob tisti vrbi, saj jo vidiš, in še nekaj korakov pa bova pri cerkvi.“

Po tem se je zopet obrnil in je šel.

Saševo lice pa je bilo temno, pooblačilo se mu je čelo in jezno so mu begali pogledi. Vroče ni bilo, ker šel je v senci, a dihal je globoko, da se mu je napenjal suknjič in zbiral zopet v gube; in tudi ustnice, nežne in drobne, malce razpokane od vročine, je stisnil tesno, da se je slišalo, kako diha razdraženo skozi nos.

Žal mu je bilo za lepe sanje, ki mu jih je zmotil oče in mu jih je odnesla senca, ki je legla temna na polje. In kar ni se mogel sprijazniti z mislijo, da koraka za očetom, ki mu zapira pot do sreče, da hodi med poljem bos in umazan od prahu in nima ničesar, na kar bi pokazal s ponosom. In spomnil se je plačila, ki ju pričakuje, ko poslikata sv. Antona, spomnil se je lepih, svetlih tolarjev, ki sta jih že prislužila z očetom na tem križemromanju. Prešteval jih je v duhu in jih naštel mnogo, mnogo . . . Cela kopica svetlega srebra je vstajala pred njim, in morda bi zadostovala že polovica, morda samo tretjina tistega zasluženega denarja, da bi šel, kamor mu je obljubil oče. Pa tako ni bilo ničesar in dvomil je, da ima oče v žepu groš, saj drugače bi gotovo ne pil žganja, ki ga nosi že tri dni v steklenici. Zato se bo razpršilo tudi tistih deset goldinarjev, ki jih je obljubil dolski župnik za sv. Antona, in prav tako bo moral zopet romati brez upa v boljšo bodočnost kakor sedaj. Še nikdar ni klel svojega očeta, a tisti trenotek se mu je zdelo, da

ga nekdo tišči naprej, da bi mu skočil za vrat kakor zver in ga ugriznil, da bi zakričal bolesti . . .

A kmalu se je zopet umiril, leno je začel pogledavati očeta in ustnice, tesno stisnjene, je razklenil, kot da mu hoče povedati nekaj skesanega . . . prav nič podobnega prejšnjim mislim . . .

„Oče, kje pa bova prenočila?“ ga je povprašal skoro boječe, videč, da se oče nič kaj ne zmeni zanj.

„Bova videla,“ se je odzval oče prijazno in obstal, ker dospela sta do vrbe.

(Konec prihodnjič.)

Ob solnčnem zatonu.

Trst. Molo San Carlo.

Plamen krvi je zaplal čez brezmejno ravan,
zlate oblake zažgal in ves sinji obok —
nemo umira nad vali drhtečimi dan,
žalost je v duši moji, moj Bog!

Jadro samotno v brezmejnost od solnčnih bregov
nosi se — kje so mu cilji in kje mu poti? —
Misel zaplula je moja čez morje mi snov,
ni ji poti in cilja ji ni.

Rože tonečega solnca, kako sem nekdam
ljubil vaš žametni, vaš plameneči škriat —
danes otožnost preveva vaš zlati smehljaj,
v duši jesen je, ni več pomlad.

Kam je vse šlo, vse življenje, ves blesk in ves hrum!
Tak neprebuden jeka nad lesom mre zvok.
Prazno srce je in tih valovanja je šum,
žalost le dušo polni, moj Bog!

Misli, vaš sen je končan, v dnu morjá pokopan,
sen o blestenju dveh marmornih, liljnatih rok —
V ognjih umira nad vali drhtečimi dan,
žalost je v duši moji, moj Bog!

Vojeslav Molè.

Na podružnici.

Spisal Josip Premk.

(Konec.)

teza se je zavila nizdol, ker polje se je končalo, in samo travnik, ki je bil pokošen, se je širil po lahno vzpetem brdu. Ne daleč pod njima je stala nekoliko v nižini cerkvice s koničastim zvonikom in obdana s polpodrtim zidovjem, ki je morda kdaj branilo božji hram pred silnimi Turki.

„Vidiš,“ je pričel oče in pokazal na cerkvico, — „živa duša se je ne spomni čez leto, še čudno, da ne pozabijo njenega imena, pa pride proščenje in nabere se ti ljudstva, da je grdo. Ti še nisi videl enakega proščenja, no, letos bodeš lahko videl vse. Lepo je, ko se ti vrsti procesija za procesijo in ko zazvone zvonovi, ki so bili tiho celo leto. Doljani pridejo vsi, tudi od Šmarjete, nekaj jih priroma celo doli od Sv. Mihela. To ti je roj in še posebno, ako je vroč dan. Pijani vročine in vina ti vriskajo v noč, fantje pojo in kupujejo odpustke pri kramarjih, ki prodajajo svojo pisano robo kroginkrog cerkve. A drugi dan zopet vse odide in sv. Jakob ostane tih in pozabljen, dokler zopet ne preteče leto. Tako, vidiš, in midva bova poslikala sv. Antona in, ako bo treba, popravila še kaj drugega, da bo pobožnost in veselje večje in župnik bolj radodaren.“

Saša je gledal na cerkvico, ki je bila osamljena in na prvi pogled podobna pozabljeni zapuščini, potem pa se je spomnil nečesa, kar mu je morda neprijetno ležalo v spominu, in bliže je stopil k očetu.

„Oče, ali bi ne bilo bolje, da prej stopiva do onih koč tam pod brdom in si preskrbiva prenočišča. Vidite, temni se, dež bo in do večera ni dolgo.“

Oče je pogledal tja proti bližnjemu holmu, kjer se je videlo nekaj hiš, namrgodil lice in pogledal na nebo.

„Dež bo, to je res; pa stopiva najprvo v cerkev, da vidiva, kako je, in potem v vas. Saj ni daleč, komaj četrť ure imava do tja.“

Saša je bil menda s predlogom zadovoljen, ker prikimal je molče.

„Ali imate ključ od cerkve, oče?“

„To se razume, da ga imam. Saj me že teži celo pot; velik in neroden je, prav kot iz turških časov.“

Nato sta krenila nizdol proti cerkvi.

Oče je privlekel iz malhe ključ, ki je bil res velik in debel, da mu je skoro omahnila roka, in ga potisnil v ključalnico. Rezko so zaškripala vrata in z nekakim svečanim strahom je prestopil Saša prag božjega hrama.

V cerkvi je bilo polmračno. Skozi okna, ki so bila čezinčez preprežena z dolgimi, umazanimi pajčevinami, je le slabo prihajala svetloba, tako da so se oltarji videli nejasno. Izpod stropa je visel nekak lesteneč, star in zarjavel, polovico steklenih priveskov je že manjkalo, in od sveč, ki so ostale na njem od zadnjega proščanja, je visel vosek in tudi na zamazanih kamenitih tleh so se poznale nekatere kaplje.

Ob stranskem oltarju, ki je bil na debelo pokrit s prahom, je ležala na tleh grčeva, široko zakrivljena romarska palica, nekoliko od nje pa rdeč robec z velikimi, rumenimi pikami. Primož je brcnil oboje v stran in prižgal ostanek sveče, ki jo je našel na oltarju, da vidi podobo sv. Antona, ki jo je imel poslikati.

Saša pa je hodil po cerkvi oprezno in boječe, ni si upal kaliti tišine, ki je vladala v božjem hramu, zato se je plaho ozrl, ko se je zasmel oče tam pri stranskem oltarju tako glasno, da je odmevalo votlo po cerkvi.

„Pojdi no bliže, Saša!“ mu je zaklical glasno, kot da se nahaja v kaki krčmi, a ne v cerkvi.

Ko je Saša pristopil, ga je prijel za ramo in ga potisnil prav pred sliko.

„Ali vidiš? Mar naj bo to sv. Anton!? Bogme! Ako ni ta obraz bolj podoben konjskemu mešetarju kakor svetniku, naj me vrag vzame!“

Nato se je zasmel globoko in zaničljivo.

Saša pa je gledal sv. Antona. Lep res ni bil, a tako grozno smešen, kot se je zdel očetu, tudi ne. Sploh se je barva že luščila, tako da sta bila nos in desno oko razpraskana in popačena in vsa slika oprášena in zamazana; bogve koliko časa se je že nahajala v oltarju.

Potem sta pristopila k nasprotnemu, stranskemu oltarju, kjer je stal kip Matere božje. Ko je donesel Primož svečo, je Saša začudenja razprl oči, ker od pet do temena je bila Marija okrašena s

svetinjicami, rožnimi venci, zlatimi verižicami, uhani, zapestnicami in enakim lepotičjem. In to se mu je zdelo tako velike vrednosti, da od početka kar ni mogel odtegniti pogleda od lesketajočega se nakita.

Oče pa se ni brigal za Marijin blesk, ampak nasmehnil se je dolgi, umazani drči vlage, ki je bila razpeta od okna do Marijinega hrbtišča. Gotovo je bilo pri proščanju vroče, in odprli so visoko gori pod obokanim stropom okno, a pri odhodu so ga pozabili zapreti, in tako je teklo ob dežju po zidu nizdol prav za Marijino hrbtišče, pa tudi na njen obraz je kanila kaka kaplja, da je bila videti kakor pegasta. In skozi tisto okno je prihajalo tudi nebroj mešic in komarjev, ki so plesali pod stropom, a zagledavši pri oltarju luč, so prispeli v nižine in se tako trmoglavo zaganjali v Primoža, da se je nevoljno umaknil tja v kot, kjer je bilo bolj temno. A Saša je še vedno stal zadivljen pred okrašenim kipom Marije.

Svetloba v cerkvi pa je vidno minevala, prav kakor da so se privlekle od velikega oltarja temne sence in se razgrnile tja do vrat, ki so bila široko odprta.

Tedaj je kanila na Saševo lice prva deževna kaplja, ki je padla kakor pomotoma skozi tisto odprto okno v božji hram, in začudeno se je ozrl.

A tudi oče je že bil pri vratih in nevoljno majal z glavo.

Zunaj je pričelo deževati. Velike, debele kaplje so padale na zemljo in veter, ki je, zažvižgal nenadno čez polje, jih je podil vse križem, tudi Primožu na obraz.

„Sedaj bo treba počakati,“ je dejal oče in postrani opazoval Saševo nezadovoljno lice. „Nič se ne boj, saj ne bo dolgo in še pred nočjo prideva v vas.“

Saša se je naslonil na kamenit podboj, si privihnil krajce klobuka, da mu niso padale kaplje v oči, in molčal.

Tako sta stala med vrati in gledala na polje, nad katerim je vstajalo kakor lahna megla.

V zamolklo enoličnost se je ovilo nebo in kakor lahen mrak je valovilo v zraku.

Dež je padal močneje, natanko se je čulo, kako so padale kaplje v orošeno klasje, prav kakor šum čebel je šumelo sem čez polje.

„Večer bo, to je res,“ je izpregovoril zopet po kratkem pre-mišljevanju oče. „Pa ako ne bo drugače, lahko prenočiva tudi v cerkvi.“

Saša ga je pogledal malce začudeno, a ker je bilo očetovo lice resno, si ni upal ugovarjati, dasi se mu je zdelo zelo čudno prenočiti v božjem hramu.

Oče je stal med vrati še nekaj časa. Pa megle se niso hotele raztrgati; z mrakom, ki se je priplazil tam izza brd, je umrl dan in veter je izginil, kot da se je potopil v noč: dež je padal enakomerno.

Tedaj je stopil oče zopet v cerkev. S počasnim korakom je izginil v temini in kmalu nato se je pokazala za velikim oltarjem lahna luč, ki je metala senco od oltarja daleč po cerkvi.

Ko je Saša pristopil, je videl, da razgrinja oče ob svitu dveh sveč veliko, rdečo preprogo, pokapljano z voskom in omadeževano s pljunki.

„Ležišče pripravljam,“ se je nasmehnil, zravnal preprogo in razgrnil mašni plašč, ki je bil zmečkano poravnal v istem zaboju. Zlasti okraski, ki so bili vsekrižem prepleteni po njem, so viseli potrgani in obrabljeni in tudi rumenosivo, težko blago samo se je že pretrgalo na mnogih krajih. Zato ga je oče zvil malomarno, ne brigajoč se, da je kdaj služil za svečano opravilo, in ga vrgel poleg rdeče, debele preproge. In vse skupaj je potem pobral, potisnil pod pazduho, vzal še nekaj sveč, ki so bile nerodno razmetane za prašnim zabojem, in se napotil preko cerkve na kor. Pravzaprav to ni bil nikak kor; lesene stopnice, ozke in nerodne kakor v kak zvonik, so se strmo dvigale na lesen, ograjen oder, ki je bil podprt od tal s šestimi lesenimi stebri. Tam je postavil sveči na zagrajo precej narazen, da je padala svetloba bolj na široko, in pregrnil tisto rdeče, štirikrat zganjeno sukno po zamazanih, prašnih tleh, ki so bila zbita iz debelih desk, a so puščale med seboj tako široke raze, da bi lahko potiščal vanje prst. Mašni plašč, ki ga je zvil tako, da se niso otipali robovi, na debelo pošiti s tistim zlatim vezenjem, je nametil za zgnavje in čezinčez je pogrnil belo, tanko, ob robu s širokimi čipkami obšito platno, ki so ga ob proščenju gotovo pogrinjali čez oltarno mizo.

Potem se je ozrl po koru in, zagledavši Sašo, ki ni kazal nič kaj zadovoljnega obraza, se je nasmehnil prav kakor človek, ki je napravil nespodobno neumnost, a je sam vendar ž njo zadovoljen.

„Kaj ne pristopiš, Saša? Lezi in odpočij se! To večerjo, ki nama jo je blagoslovil Bog v vsej svoji varčnosti in skromnosti, lahko použijeva tudi leže. Saj sva v božjem hramu, prav kakor romarji, ki ne prinesejo s seboj srebrnih žlic in pregrnjenih miz. Kaj bi s tistim! Pitano tele ne izgubi dobrega okusa v žganjarnici,

najin hlebec pa se tudi ne bo izpremenil v pogačo, pa naj ga pojeva prav tam pred oltarjem. Sedi, Saša!“

Z zasmehljivim nasmehom je govoril oče in Saša je prisedel nemo, brez odgovora.

Okoli sveče, ki je gorela v njuni bližini, so začele plesati večče; toliko jih je bilo, da so butale druga v drugo, padale na tla in včasih se je katera zakadila celo v rumenkasti plamenček, da je za hip vzplapolal visoko, potem pa se potuhnil in zagorel iznova.

Velika rumena lisa je padala na desno stran cerkve, prav tja do vrat, in tam je obledevala in prehajala v zamolklo mračnost in tam dalje popolnoma v temo, ki se je potuhnjeno vlačila po ostali nerazsvetljeni cerkvi. Oltarji so se vsi potopili v temo, samo desna perot pozlačenega angela v velikem oltarju se je svetlikala skozi temo, izginila včasih, ko sta plamenčka vztrepetala v vetru, ki je zapihal od trenutka do trenutka skozi odprto okno, potem pa se zopet začrtala jasneje, da je bilo videti, kot da se večja in skrivnostno približuje.

Primož in Saša pa sta večerjala brez besed. Nobenemu ni bilo do jedi: Primož je lomil kruh in rezal v kosce slanino, da ni odnehal Saša, a ta je požiral s silo, da bi se ne jezil oče, — njegove misli pa so bile vse drugod . . .

Ko sta strkala drobtine raz ležišče, je sedel Primož ob zglavje, prekrizal nemo roke pod kolena in sklonil glavo nizko, kot da hoče opraviti nemoteno večerno molitev.

Saša pa je začutil, da mu je glava težka in telo kakor pretepeno, zato je legel in si potisnil klobuk po strani na lice, da ne vidi svetlobe. Ko je dogorela prva sveča, je že hrkal lahno in enakomerno.

Zunaj je menda veter potihnil, ker mirno je bilo okoli cerkve, samo v tisto malo, zaprašeno okence na koru so bobnale debele kaplje, kot da hočejo zbuditi mirno spečega.

In bogve, kako je prišlo, da so takrat Primoževe misli, motne in skoro brez cilja drugače, postale mehke in nežne: sklanjal je glavo globoko na prsi, se podprl z rokami in pozabil po dolgem zopet vse, kar ga je mučilo . . . Nekaj neskončno blaženega je občutil v svojem srcu, nekaj mogočnega, pred čimer bi moral pasti na kolena in izplakati vse, kar je kdaj grenkega navdajalo njegovo življenje. Vse, vse, mladost, odičena z žlahtnim vencem pestrih nad, srce, vse dobro in krotko, polno ljubezni, vsi upi in vsi trenotki, sreče, hrepenenja in žalosti polni, vse bi moralo priti

vsaj še enkrat, da bi se poslovil za vedno od vsega, zažgal daritev, cvetje in sad svojih moči, — potem bi morda mirovali spomini. A tako —. Brez besed odhaja sreča, tiha in plašna, kot da se je zbala sama svoje radosti in blaženosti, in on, ki je mislil in upal vanjo, ostane sredi upov, sredi najlepših cvetk — brez venca. Morda je tako usojeno, da je pot do zvezd brez zvezd, do solnca brez solnca . . .

Primožu Sitarju so se zmedli pojmi in zdelo se mu je, da je tako majhen in neznamenit, da nima moči, ozreti se do najbližje zvezde, ki trepeče na širnem obloku vesoljnega življenja . . .

Kaj? Mar nima Saša morda več moči nego on, ki nima pravice, odvrčati ga od upov, ki so bili tudi njemu nekdanj vse življenje. Ali ako zaide prav na isto pot kot on —.

Ob tej misli je vztrepetal: naj li postane tudi njegova duša kelih najbridkejših izkušenj in prevar? In začutil je globlje nego kdaj, da je kri njegove krvi, cvet njegovega življenja, a nikakor ne tovariš, ki naj pije iz iste kupe kakor on.

Po dolgem času je začutil Primož zopet, da je oče; pozabil je že skoro popolnoma: tistega, ki je hodil ob njegovi strani, je hotel samo zastrupiti s srdom in jezo nad vsem, kar je prevaralo njega, z mržnjo in hladnostjo do vsega, v kar je nekdanj upal sam.

Dvoje poti vodi do krone na visoki gori, — tako se je zdelo Primožu, kadar je mislil na preteklost. Ena vodi naravnost proti vrhuncu, brez ovinkov, brez serpentin, drzno v navpični smeri, obžarjena je od solnca in razbita od strel, — po njej se jih napoti največ. Drzni so: strast in pogum jim gorita v očeh, zavist do bližnjega, ki bo le v napotje na težavni poti in morda doseže krono preje nego sotovariš. Samopašnost, sebičnost, zavist, up, vse kipi v njih dušah. Preko gorkih trupel sopotnikov bi najraje vsak dospel prvi na vrhunec, a nekateri omagajo zelo kmalu in morda se napotijo po drugi poti. Drugi hite dalje, ali večina jih obstane na poti, redki so, ki dosežejo vrhunec, in zato bolj slavno kronani.

Primož je dospel komaj do polovice. Morda ni bilo niti na polovici, ali pa je bil že blizu vrhunca, — kdove, koliko je manjkalo, da ni bila priznana njegova „Nezakonska mati“. Morda je bil le nesrečen slučaj, morda celo nesramen vzrok grde nepoznanosti, — a naj bo karkoli, Primož se je zavedal, da nima moči ustvariti kaj večjega.

Druge poti, ki se vije udobno, v komaj vidni vzpetosti do krone na gori, ob obeh straneh obsenčena z lavorikami in si vsak lahko napravi venček za kratek čas, — si ni izbiral. Na njej navadno

ni videti človeka, ki bi šel z razpaljenimi očmi in hitrimi koraki; počasno, umerjeno, kakor se spodobi šetalcu po aleji; in sedemin-sedemdesetkrat je daljša od prve. Dogodi se, da prišeta tudi po njej kdo na vrhunec slavne gore, a ta je navadno star fant . . . in nič kaj preveč se ga ne razvesele zlatolase muze.

„Taki ljudje ne propadajo, pijani sreče niso nikdar, a zadovoljni vsekakor, ker hodijo udobno, in to pot si izberi ti, Saša!“

Tako je včasih nasvetoval Saši z ironičnim nasmehom, ker srce mu je velevalo drugače, a ga ni hotel poditi v pogubo. A sam si je ni izbral. Samo enkrat je začutil tisto gigantsko moč, ki naj bi ga dovedla do vrhunca in iz katere se je porodila „Nezakonska mati“.

Sredi polja, po ozki stezi je korakalo proti vasi dekle, sredi zlatega polja, posutega z žarečim makom in višnjevimi plavicami, in za poljem je migljala, odeta v razpaljen zrak, nje rojstna vas. To je bila tista vasica, raztresena in revna, kjer se je porodil Primož Sitar. Nič posebnega ni bilo v tistem zlatožarečem polju, v tisti vasici, raztreseni pod brdom, nič vsiljivega in pretiranega, prav tako, kot je bila resnično. Ali morda je bilo kaj večjega v dekletu, ki je šla skozi sinje klasje, doječ na mladih prsih drobno dete. Dvoje oči, globokih in temnih in izpranih od solz, je sijalo v lahnem sramu, a v vsej materinski ljubezni na otročji obrazek, ki se je napejal in zardeval ob sesanju. Dvoje nekoliko obledelih, drobnih ustnic je vztrepetavalo ob koraku, ki jo je nosil bliže vasici, kjer jo pričakuje zasramovanje in psovanje. Pramen zamolklotemnih las ji je zdrknul na gladko, lepo čelo, ki se je lesketalo v znojnih kapljicah. In čez vse njeno lice je bila razlita tolika miloba, toliko otroške vdanosti in strahu, da bi lahko verniki poklekali pred njo v tolikem zaupanju ko do božje Bogorodice.

Primož Sitar je bil slike vesel, vso dušo, vse moči je izlil v vsako potezo, da jo upodobi prav tako, kot je bila v resnici njegova Flora.

Nič lepšega ne more napraviti človek nego to, kar mu v duši sami prekipeva, — je mislil Primož in upodobil Floro prav tako, kakršna je bila takrat, ko je stala pred njim, pognana od doma.

Detece je pritiskala na prsi, njegovo nezakonsko dete, sinka Sašo, in drhtela je pred njim v strahu, vsa vdana in vsa ponižna, kot da pričakuje od njega, ki mu je dala vse — milosti ali obsodbe.

In Primožu se je raztrgalo takrat nekaj sladkega na dnu mladostne duše in zaplakal je sreče . . .

„To si ti, Flora,“ ji je šepetal in pritiskal od solz razpaljeni obraz na njeno plaho lice. „To si ti, uboga, in tako te moram sprejeti, kakor da sem namenil tebi diadem in krono z brušenimi biseri . . . Odpusti, Flora, ti moje sladko dete, odpusti, nimam, da bi te zakopal v mehke pernice, nimam — dete presladko, da bi te odel z brokatom in zlatom, samo srce imam, ljubeče srce, tebi darovano, in dvoje rok, ki ne bodo omahnile prej, da bo doseženo, kar upava . . .“

In Flora, hči siromašnega pisarja, izgnana in prokleta od staršev, je zadobila tolažbo in ostala pri njem, da si delita bedo in upanje . . .

V tistih večerih, ko je trkala na vrata beda in se je v njo vpiralo dvoje plahih obrazov, v tistih večerih, polnih skrbi, upa in ljubezni mogočne, se je porodila pod Primoževem čopičem njegova „Nezakonska mati“ . . . — —

Ogorek sveče na zagraji lesenega kora je zaprasketal, veter je potegnil skozi tisto odprto okno, da se je plamenček popolnoma prihulil k tlom, in naglo, kot da ga je kdo dregnil, se je predramil Primož iz svoje zamišljenosti.

Zunaj je menda ponehal dež, ker nič več se ni čulo, da bi trkala kaplja ob okno na koru, in veter je nosil v cerkev zategle glasove:

„Za góro dekcle spi sladkó,
oj, tak sladkó, oj, tak lepó . . .
Po vasi fantje pevajo,
pri srcu pa jim je hudó! . . .“

Primož se je nasmehnil, skoro mokro so se mu zasvetlikale oči, in ko se je sklonil nad Sašo, mu je bil glas tresoč. —

„Ti me boš zmaščeval, Saša, ne po drugi, po prvi poti pojdeš, da dosežeš, v kar je upal oče . . .“

Nato se je obrnil in oprezno odšel iz cerkve. Pred vrati pa je postal, kot da premišljuje, bi li šel ali ne. Tam pod brdom so peli fantje; visok, cvileč glas se je trgal skozi noč, visoko gori se je pravkar prižgalo nekaj zvezd, čiste in jasne so bile ko brušene in umite, in Primožu je bilo svečano pri srcu kakor že ne dolgo poprej . . .

Okrenil se je in šel proti vasi.

— — Ko se je Saša prebudil, je začudenja izbulil oči v temo, ki je že medlela in je bila videti, da je pomešana z nekim svetlikanjem: za gorami je že zopet vstajal dan. Potipal je okoli sebe, kot da ne verjame pogledu, morda ga varajo oči, še vedno očarane od

krasote . . . Pa tako je bilo, ležal je na koru, a tisto, kar ga je navdajalo, da mu je nemirno tolklo srce, so bile le — sanje. Nikjer ni bilo slik žarečih se v zlatih okvirih, ne palete iz drage ebenovine, in atelier, okrašen z orientalskimi cvetkami in visokimi palmami, je izginil bogvekam . . . Samo sanje so bile in so zbežale, morda so se prestrašile božjega hrama, pustega in dolgočasnega.

Potipal je okoli sebe, in tedaj ga je oblila zona. Sam samcat je bil na koru, in ko je klical očeta, se ni odzval nihče, samo glas je vztrepetal po cerkvi in utonil v jutranji mrak.

Tedaj ga je izpreletelo nekaj groznega . . . Najraje bi bil zakričal, da bi odmevalo po božjem hramu v tisočerm bolestnem krik, da bi čul tudi oče, vsa vas, vseokrog, kako ga proklinja . . .

Šel je in pije, desetak bo zapil, — mu je hušknilo v misli preplašene in zbegane in še vse vroče od lepih sanj, in videl je, kako se podira pred njim vse, kar si je slikal krasnega, kar je upal doseči, bodočnost, življenje, sreča, vse pada v brezdno ničevosti . . .

In planil je pokoncu, s čudno razplamtenimi očmi, kot da namerava nekaj velikega, in oprezno je odcapljal po stopnicah. Tam pred kipom Marije, ki jo je pravkar poljubila jutranja svetloba, še vsa motna in težka, pa je postal. Plaho se je ozrl na vrata, na kor, na nasprotni oltar, že je hotel pristopiti bliže, a je ves vztrepetal. Pa bilo ni ničesar; netopir je zaplahutal pod stropom, ker se je prestrašil svetlobe, in se obesil na vrv, na kateri je visel lesteneč. In Saša, videč, da ni nikogar, se je pomiril. A še je omahoval, ves je bleдел in se tresel ko mrzliččen.

Pa glas, ki ga je vabil iz dna zbegane duše, je bil močnejši, nego njegovi dobri premisleki, in tedaj je iztegnil roko po prvi zlati verižici.

Zlato, zlato, čisto, jasno, kdove odkod! Našel je, bogataš je izgubil namenjeno bogve komu in ne bo iskal. Za njega siromaka pa je velike važnosti. Dobro se proda in z zlatimi cekini bo priromal v mesto, kjer ga čaka življenje in bodočnost . . .

Ko je snel poslednjo zapestnico, je pogledal Mariji v obraz in nehote so se mu zgenile ustnice:

„Odpusti, Marija, tebi, da, tebi bodo še dali, mene pa se ne spomni niti oče!“

Nato je opotekaje odhitel. V naglici je stlačil vse v male žepe v suknjiču in ni niti zapazil, da mu na dveh krajih visi zlata verižica z medenim srcem iz žepa, ni videl, kako se je zalesketala v jutranji

zori, ki je bila razlita čez polje, vedel in znal je samo eno: proč, v mesto . . .

In tako je hitel plašnodivjih korakov, oči je vpiral v tla in v licu se mu je brala bojazen . . .

* * *

Ko je zazvonilo na vasi jutranji Ave in so se kmetje odpravljali na polje, je zakričal tam konec vasi županov hlapec tako nekaj čudnega, da je mahoma pridirjalo na lice mesta vse, kar je čulo njegov klic.

„Kje je?“ so vprašali nekateri in se spogledavali, ker niso prav razumeli, kaj je.

V tistem hipu pa se je že prikazal izza ovinka žandar, s puško v roki in ves znojen in zaripljen v obraz. Županov hlapec pa je pripodil izza drugega ogla kuštravega, bosopetega dečka, ki je plaho blodil s pogledi in metal od sebe nekaj svetlega . . .

„Primite ga!“ je kričal žandar, videč, da divja deček naravnost proti gruči zbranih vaščanov. Nekateri so že razprostrli roke in županov hlapec bi ga bil dohitel, da se ni zagnal v odločilnem hipu nekdo proti njemu in ga butil v prsi, da je zakričal in padel vznak.

„Kaj ga braniš, Primož?“ je zaklical nad njim krčmar, pri katerem je prenočil. „Tat je, pomagaj, da ga ujamemo!“

„Ni res!“ je zakričal Primož, da je skoro prevpil ves vrišč in hrup in se zagnal za njim. „Pustite ga, moj sin je!“

„Potem sta kradla skupaj,“ je opomnil glasno žandar in hitel proti Saši, ki je bil zasopel in zbeگان kot preplašen srnjak.

Takrat pa, ko je bilo že čisto blizu, da bi ga obkolili in so že nekateri razprostrli za krut prijem vseh pet prstov, je smuknil Saša z zadnjo močjo čez županov plot, stekel po gredi, nato pa skočil na skalo, ki je bila zavaljena tam, in se vrgel naprej . . .

Sedaj so vaščani začudenja obstali, ker so vedeli, kaj se je zgodilo.

Za tisto ogromno skalo je bil vodnjak, star in globok, da mu je bilo težko premeriti dno.

In vzdih je šel po vasi, tudi kletve so se čule nad pritepencema, a na vse je Primož molčal.

Nemo je podal roke orožniku, kakor je zahteval, ker je vedel, da nima ničesar več iskati za seboj . . .

